

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Carl Hertel

Lekmannadomare i Sverige och Norge

En komparativ analys

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Per Nilsén

Termin: VT 2021

Innehållsförteckning

ABSTRACT	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1. INLEDNING	5
1.1 Allmänt.....	5
1.2 Syfte.....	5
1.3 Frågeställningar.....	5
1.4 Avgränsning.....	6
1.5 Metod.....	6
1.6 Material.....	6
1.7 Forskningsläge.....	7
1.8 Disposition.....	7
2. NORGE	7
2.1 Historisk bakgrund.....	7
2.2 Nutida system.....	12
2.3 Domarsammansättningen i tingsrätt.....	12
2.4 Domarsammansättningen i lagmansrätt.....	13
2.5 Avskaffandet av juryordningen.....	13
2.6 Val av meddomare i Norge.....	14
2.7 Lämplighetskrav.....	15
3. SVERIGE	15
3.1 Historisk bakgrund.....	15
3.2 Nutida system.....	18
3.3 Domarsammansättningen i tingsrätt.....	19
3.4 Domarsammansättningen i hovrätt.....	19
3.5 Val av nämndemän i Sverige.....	20
3.6 Jury i Sverige.....	21
3.7 EKMR art 6.1 och Holm mot Sverige.....	22
4. KOMPARATION	23
5. ANALYS	24
5.1 Argument mot lekmannadomare i brottmål.....	24
5.2 Bristen på juridisk utbildning och äventyrat förtroende för rättsväsendet.....	24
5.3 Politisering.....	26
5.4 Argument för lekmannadomare i brottmål.....	27
5.5 Rättsväsendets legitimitet.....	27
5.6 Demokratisk kontroll och insyn.....	28
5.7 Skydd mot teknokrati och pedagogiska motiv.....	29
5.8 Ekonomiska motiv.....	29
6. SLUTSATSER OCH AVSLUTANDE ANALYS	31

7. KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	32
8. RÄTTSFALLSFÖRTECKNING.....	34

Abstract

Lay judges have an important role in both the Swedish and Norwegian legal system. The use of lay judges has a long historical background in Scandinavia. Nowadays, the role of lay judges in Sweden and Norway are very similar. However, there are some differences that are worth highlighting and analyzing. This essay aims to clarify how the role of lay judges have developed in both countries from a historical perspective. It also aims to analyze the similarities and differences that exists today. Another aim of this essay is to examine and discuss arguments both for and against the further use of lay judges in criminal proceedings.

Up until 2018 lay judges were active in the Norwegian legal system both as jury members in the second instance and as co-judges, *meddommer*. Since the use of jury in the second instance was abolished by the Norwegian parliament during 2017 the role of Norwegian lay judges is more similar to their Swedish counterparts.

In Sweden, lay judges occur primarily in the form of *nämndemän* which are co-judges equivalent to the Norwegian *meddommer*. The Swedish lay judges are appointed by the political parties that are represented in the municipal council. The fact that political parties appoint the Swedish lay judges have been heavily criticized. Some of the critics are based on the belief that the current way of appointing lay judges' risks leading to politicization of the courts and jeopardizing of the public trust to the judicial system. Arguments that support the current use of lay judges are for example that their participation constitutes a protection against technocratic application of the law.

As mentioned above, Norway abolished the jury in the second instance 2017. In Sweden has no major change when it comes to the use of lay judges in criminal proceedings taken place in a long time.

Sammanfattning

Lekmannadomare har en viktig roll i såväl det svenska som norska rättsväsendet. I båda länderna har användandet av lekmannadomare en lång historisk bakgrund. Lekmannadomares roll har skiftat över tiden i båda länderna. I nutid finns stora likheter mellan nämndemannasystemen i Sverige och Norge. Det finns dock skillnader som är värda att belysa och analysera. Den här uppsatsen syftar till att klargöra hur lekmannadomarnas roll utvecklats historiskt i Sverige och Norge samt att analysera de skillnader som finns idag. Uppsatsen syftar vidare till att undersöka argument för respektive emot att lekmannadomare även framledes deltar i brottmålsprocesser.

I Norge förekom lekmannadomare fram till 2018 både i form av jury och som *meddomare*. Sedan avskaffandet av juryn 2018 är det norska nämndemannasystemet mer likt det svenska men skillnader finns fortfarande.

I Sverige deltar lekmannadomare i egenskap av *nämndemän* och som jurymedlemmar i tryckfrihetsmål. Svenska nämndemän utses av de politiska partierna i kommunfullmäktige. Det faktum att politiska partier utser nämndemän har varit kritiserat och många menar att det riskerar leda till politisering och äventyrad rättssäkerhet. Risken för politisering, tappat förtroende bland allmänheten och bristen på juridisk utbildning utgör några av argumenteten mot att framledes ha kvar lekmannadomare i brottmålsprocesser. Argument till stöd för nämndemäns fortsatta medverkan är bl.a. att det utgör en spärr mot teknokratisk rättstillämpning och att den medborgliga insynen och kontrollen är viktig i en demokratisk rättsstat. Norge avskaffade som ovan nämnt juryn i andra instans 2018. I Sverige har ingen förändring skett på lång tid.

Förord

Jag vill tacka min handledare Per Nilsén för bra vägledning. Jag vill även tacka min mamma, pappa och syster som alla gett mig både inspiration och givande samtal om uppsatsens ämne.

Förkortningar

RB	Rättegångsbalken (1942:740)
TF	Tryckfrihetsförordningen (1949:110)
SOU	Statens offentliga utredningar
NOU	Norges offentlige utredninger
Lagmansrätt	Motsvarande hovrätt

Inledning

1.1 Allmänt

Lekmannadomare har länge förekommit i både Sverige och Norge. Motivet bakom den moderna lagstiftningen har i båda länder varit att stärka allmänhetens insyn i domstolsväsendet samt värnandet av rättssäkerheten. Hur lekmannadomare deltar i domstolsväsendet skiljer sig åt mellan länderna och uppsatsen syftar till att redogöra och analysera dessa skillnader. Norge avskaffade juryn i lagmansrätt 2018 och i Sverige har det under lång tid framförts massiv kritik mot nämndemannasystemet. Frågan om nämndemannasystemet bör bevaras, reformeras eller avskaffas är aktuell och kommer analyseras i uppsatsen.

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsatsen är redogöra, jämföra och analysera lekmannadomares roll i det svenska respektive norska rättssystemet. Uppsatsen syftar vidare till att jämföra de två staternas användning av lekmannadomare ur ett historiskt och samtida perspektiv. Uppsatsen syftar även som nämnt i 1.1 till att diskutera frågan om nämndemannasystemet bör bevaras, reformeras eller avskaffas.

1.3 Frågeställningar

Vilka är likheterna och skillnaderna mellan nämndemannasystemen i Norge och Sverige? Finns det något länderna kan lära av varandra för att få ett bättre nämndemannasystem?

Vad finns det för argument för respektive emot nämndemäns fortsatta medverkan i brottmål? Bör nämndemannasystemet behållas som det är, reformeras eller avskaffas?

1.3 Avgränsning

Uppsatsen kommer av utrymmesskäl enbart beröra lekmannadomares medverkan i brottmål och tryckfrihetsmål. Lekmannadomare i form av särskilda ledamöter eller intresserepresentanter berörs inte heller av samma skäl.

1.5 Metod

I denna uppsats har en kombination av komparativ, rättsdogmatisk och rättsanalytisk metod använts. *Rättsdogmatisk metod* innebär att man med hjälp av lagstiftning, förarbeten, praxis och doktrin fastslår gällande rätt i respektive rättsordning.¹ Den rättsdogmatiska metoden behövs för att kunna göra en komparation. *Komparativ metod* innebär i denna uppsatsen en undersökning för att fastställa likheter och skillnader mellan respektive lands system för lekmannadomare.

För att besvara uppsatsens frågeställningar räcker det dock ej med enbart denna metod. För att adekvat besvara frågeställningarna har även en *rättsanalytisk metod* nyttjats. Denna metod är inte lika starkt kopplad till rättskällorna som den rättsdogmatiska metoden och innebär bland annat att man väger olika intressen mot varandra. I vissa delar av uppsatsen används även en *rättspolitisk metod* vilket innebär en diskussion de lega ferenda, dvs hur rätten bör vara.²

1.6 Material

Under arbetet med denna uppsats har olika typer av källor och litteratur använts. Angående källor har förarbeten och lagstiftning från såväl Sverige som Norge studerats. Vad avser litteratur har ett flertal verk använts varav Christian Diesens ”*Lekmän som domare*” från 1996 varit det som har tillfört

---

¹ Nääv & Zamboni (2013) s. 21.

² Sandgren (2015) s. 46 f.

störst nytta. Angående den rättshistoriska delen om Norge har även ”*Utvalde emne frå norsk rettshistorie*” av Kristian Bloch m.fl. varit viktig.

1.7 Forskningsläge

Det finns omfattande forskning om nämndemannasystemet i båda länder. Det finns dock ingen aktuell komparativ forskning vilket bidrog till att jag fann uppsatsens ämne som aktuellt och intressant.

1.8 Disposition

Uppsatsen börjar med en redogörelse över det norska nämndemannasystemet. Redogörelsen omfattar historik, sammansättningen av meddomare i olika instanser, avskaffandet av juryn, hur meddomare rekryteras och vilka lämplighetskrav som finns. Därefter redogörs på motsvarande sätt nämndemannasystemets historiska bakgrund i Sverige, sammansättningen i olika instanser, hur rekryteringen sker och den svenska tryckfrihetsjuryn beskrivs. Fallet Holm mot Sverige tas därefter upp och även en kort diskussion om nuvarande nämndemannasystemets förhållande till EKMR art 6.1. Efter redogörelse av respektive lands nämndemannasystem följer en komparation och en analys om för- och nackdelar med att nämndemän deltar i brottmålsprocessen. Uppsatsen avslutas med en analyserande diskussion om det nuvarande nämndemannasystemet bör behållas som det är, reformeras eller helt avskaffas.

2. Norge

2.1 Historisk bakgrund.

1537 blev Norge en lydstat under den danska kungamakten. Trots att Danmark utövade överhöghet i Norge mellan 1537 – 1814 är ländernas rättsordningar mer lika idag när det gäller domstolarnas sammansättning än under nämnd period.³ I det tidiga Norge fanns det 3 typer av världsliga organ

---

³ Diesen (1996) s.91.

med domsmakt. Dessa organ var *dom*, *ting* och *kungsdom*. Domen var ett privat rättsmedel och rätt skipades av en nämnd på 12 personer. Varje part i målet utsåg 6 man. Domen fungerade som skiljenämnd i släktfejder och som en ordinär domstol i egendomstvister. Denna tvistlösning sköttes utan inblandning från de offentliga domsorganen. Om en tvist ej kunde avgöras genom dom, t ex. för att parterna inte kom överens om att avgöra med skiljenämnd eller att tvistefrågan var mer allmän, gick den istället till *tinget*. Ting av detta slag hölls initialt för mindre lokala samhällen men med tiden även för större geografiska områden vilket kallades för *allting*. Vid ett allting samlades männen i en trakt för beslut om gemensamma ärenden samt för att avkunna domar i enskilda tvister. Ting hölls på fasta tider några gånger varje år, men enskilda medborgare kunde under vissa omständigheter ha rätt att kalla till extrainsatt ting. Vissa aspekter av tinget präglades starkt av den förkristna nordiska religionen, man inledde exempelvis alltid tingen med ett blot⁴

Under 1000-talets första hälft började man anordna ting på landskapsnivå, *lagting*, där cirka 500 personer från olika de olika lokala tingen inkallades.⁵ Biskop eller kunglig ståthållare var ordförande vid lagtingets spörsmål vilka berörde allmänna och gemensamma frågor. Den dömande funktionen utövades dock av en nämnd kallad *lagretta* som bestod av en *lagman* som var ordförande över 12 stycken *sendemenn*.⁶ De sistnämnda var en tidig form av nämndemän. Lagmannens yrkesuppgift var att sköta och organisera tinget. Det var lagmannens uppgift att genom en form av utlåtande kallat *orskurd* föreslå dom. Därefter skulle nämndemännen godkänna eller förkasta domen. Detta räckte dock inte för att domen skulle vinna laga kraft. För att domen skulle vara giltig krävdes att den godkänns av hela tinget genom *våpentak* där deltagarna antingen lyfte sina svärd eller slog svärden mot sina sköldar för att

---

⁴ Diesen (1996) s.92.

⁵ Bloch m.fl. (1981) s. 42.

⁶ Diesen (1996) s. 92.

visa sitt godkännande.⁷Lagtingen präglades alltså av lekmännens medverkan och tingens lagstiftningsmakt var omfattande. I takt med ökad centralisering minskade lagtingens inflytande markant. Vilka lagar kunde tinget stifta? Lagtingen hade enbart mandat att stifta lagar och skipa rätt inom respektive landskap. Detta ogillades av kungamakten som ville se en enhetlig lag för hela det norska territoriet. Kungamaktens målsättning att skapa enhetliga lagar med jurisdiktion i hela Norge uppnåddes genom Magnus IV Håkonssons (känd som *Magnus Lagaböter*) livsgärning. Under Magnus IV:s regeringstid lyckades man genom sammanslagning och omarbetning av äldre lokala lagstiftningar skapa en nationell lagstiftning. Det mest betydelsefulla resultatet av Magnus IV:s reformering är den norska landslagen från 1274. Lekmannadomare deltog i skapandet av lokala lagar och deltog i den dömande verksamheten. Men deras inflytande på rättsutvecklingen stannar inte där. Den norska landslagen bestod nämligen i hög grad av regler man hämtat från lagting runt om i Norge. Reglerna från lagtingen upptog en stor del av landslagens balkar. Landslagen var starkt präglad av romersk rätt, kanonisk rätt, dansk rätt, svensk rätt och även isländsk rätt.⁸

Landslagen från 1274 var således en kombination av reception och sammanslagning/revision av lokal norsk rätt. Hur påverkades tingen av landslagens tillkomst? Lagtingens makt blev kraftigt decimerad som en konsekvens av landslagen. Kungen hade genom landslagen etablerat sin egen normgivningsmakt och lagtingen var ett hinder för hans allt större maktanspråk. För att minska lagtingens makt hade kungen genom landslagen rätt att annullera lagtingens domslut. Kungen kunde därefter själv hålla ”rättareting” och avgöra tvisten. En annan konsekvens av landslagen och centraliseringen var att nämndemän i lagretta inte längre kunde gå emot lagmannens orskurd, om oenighet rådde skulle saken avgöras av kungen. Kungen utsåg senare s.k. systemenn för att kontrollera lagmännens

---

⁷ Bloch m.fl. (1981) s.43.

⁸ Diesen (1996) s. 93.

verksamhet. Dessa kallades senare länsherrar och hade en motsvarande funktion som landshövdingar i Sverige. Under 1600 talet infördes även ett system med fogdar vars uppgift var att kontrollera lokal rättskipning.

Som nämnts var Norge en del av det danska kungariket mellan 1537 och 1814. Denna period präglades av att domstolssystemet blev allt mer centraliserat, detta gällde såväl normgivning som tillsättning av domare. Initialt skedde denna centraliseringsprocess från Oslo men efterhand kom alltmer lagstiftning och tillsättning av norska domare att ske från Köpenhamn. Danmarks kung gav fullmakt till danska riksråd och utvalda stormän inom norska territoriet att hålla rättarting på norsk mark. Detta var dock enbart andra instans. Domslut från rättarting kunde nämligen överklagas till Højesteret i Köpenhamn.⁹ Domstolar i Norge fortsatte i hög utsträckning att döma efter landslagen från 1274. Landslagen förlorade inte helt sin betydelse även om Norge var en lydstat. Den största delen av rättskipningen skedde lokalt och utan större dansk påverkan, åtminstone i början av den danska perioden.¹⁰ Alltingen delades upp i 2 skilda institut redan under 1100–1200-talet. Det fanns *bymöte* och *bygdemöte*. Bymöte var städernas ting där lekmän hade starkt inflyttande. Rådmän valdes bland befolkningen och fick till uppgift att organisera dessa domstolar samt sköta den dömande verksamheten. Under 1400-talet utvecklades en andra instans i städerna, *rådstue*, där både lagman och rådmän tillsammans hade dömande uppgifter.¹¹

I glesbygden skedde en liknande utveckling. Bygdetingen tog över alltingets roll som domstol och den bestod av sex eller sju nämndemän. Fram till några decennier in på den danska överhögheten verkade domstolarna fritt och lekmännens makt var stor. Under 1600-talet började dock Norge gå mer mot ett system likt det danska. Under den tiden utsågs inte längre nämndemännen av varandra utan de valdes nu av fogden som var danska kungamaktens förlängda arm. Fogden började agera som åklagare och hade stort inflyttande.

---

⁹ Diesen (1996) s.93.

¹⁰ *ibid.* s. 93.

¹¹ Bloch m.fl. (1981) s.49.

En annan förändring under det danska styret var att sorenskrivare började anlitas. Från 1591 hade de till uppgift att hjälpa bönderna i bygderätten. De anlidades initialt för att processerna i högre omfattning blivit skriftliga och krävde medverkan från läs- och skrivkunniga personer. Dessa deltog i hög grad även som domare, vilket från 1634 även lagstadgades.

1687 infördes en ny lag som ersatte den gamla landslagen – *Christian V:s Norske Lov*. Lagen stadfäste hur sammansättningen av domare i olika domstolar skulle vara. Det fanns nu 3 typer av underrätter vilka var byting, bygdeting och birketing. Byting hade jurisdiktion i städerna och dess ordförande var fogden. Åtta stycken nämndemän som kallades *lagrettemen* deltog men de var enbart där som vittnen till att processen gick rätt till. Nämndemännen fick således inte delta i själva dömandet. Detta var en konsekvens av att Norges domstolar anpassades efter ordningen i Danmark med ensamdomare. Andra instans i städerna var den tidigare nämnda rådstuerätten. Likt tidigare hade bygdetinget jurisdiktion på glesbygden. Bygdetinget hade sorenskrivaren som ordförande. Legrettemen hade efter 1687:s reformer precis som i byrätten enbart rollen som ”vittnen” för att säkerställa att processen gick rätt till.¹²

1814 ingick Norge union med Sverige och antog då en egen grundlag. Perioden efter 1814 präglades av att man försökte frigöra sig från ordningen med ensamdomare vilket var en konservens av dansk överhöghet. Nu ville man återigen att nämndemän skulle delta i själva dömandet. Detta blev viktigt för den nationella självbilden och identiteten. Att låta lekmannadomare från befolkningen delta i dömandet illustrerade självständighetskampens framgång. Det dröjde några decennier innan nya processrättsliga lagverk tillkom, lagen om rettegangmåten i straffesaker tillkom först 1887. Denna nya lag stadgade att domsmenn, jmf nämndeman i svensk rätt, skulle delta i dömandet under ordinära brottmålsprocesser. Men det stannade inte där utan det infördes även *jury* i rättegångar som berörde grova brottmål. Detta blev

---

¹² Diesen (1996) s. 94.

en stor skillnad mot Sverige där jury enbart användes i tryckfrihetsmål. domsmenn i tvistemål.¹³

Utifrån ovan beskrivna historiska utveckling kan alltså konstateras att Norges rättssystem under perioden 1000–1500 präglades starkt av lekmannadomarnas deltagande. I moderna tid har Norge ett system där lekmannadomare fått en viktig roll. Detta är en konsekvens av att man velat frigöra sig från det danska inflytandet och ämbetsmannaväldet. Att återupprätta ett starkt lekmanadomarsystem blev som ovan nämnt viktigt för den nationella självbilden. Det var ett synligt tecken på befrielsen från det danska (samt i viss mån svenska) inflytandet över landet. 1800-talet präglades av nationalism och en återfödelse av gamla traditioner blev av stort värde i Norge.¹⁴

2.2 Nutida system

Lekmannadomare är ett tydligt inslag i det nutida norska domstolsväsendet. I det nuvarande systemet kallas nämndemännen för meddomare och de deltar i både första och andra instans när det gäller brottmål. Totalt finns cirka 60 000 nämndemän i Norge. Alla dessa är dock inte verksamma i brottmålsprocesser då meddomare även kan medverka vid tvistemål som avgörs i tingsrätt och i fastighetsdomstolarna¹⁵. Jag kommer nedan enbart redogöra och diskutera meddomares deltagande i brottmålsrättegångar.

2.3 Domarsammansättningen i tingsrätt

Huvudregeln är att en lagfaren domare och två meddomare dömer i första instans. Mål som omfattar lindrigare brottslighet kan avgöras av enbart en lagfaren domare. Förutsättningen är att den tilltalade samtyckt till det och att målet berör bötesbrottslighet eller brott där straffskalan är högst 12 månader fängelse. I särskilt omfattande mål kan sammansättningen i tingsrätten utökas

---

¹³ Diesen (1996) s. 95.

¹⁴ NOU 1992:28 s.87.

¹⁵ SOU 2013:49 s. 475.

till 2 lagfarna domare och 3 meddomare.¹⁶ Erkänns ett brott och den tilltalade godkänner det så kan domstolen avgöra målet utan huvudförhandling genom en s.k. tillståelsedom. I dessa mål är tingsrätten domför med en domare men nämndemän kan delta om det anses nödvändigt. Tillståelsedom kan enbart nyttjas om det finns samtycke från den tilltalade och straffet för den misstänkta brottsligheten inte överstiger 10 år i fängelse.¹⁷ Om ett måls beskaffenhet kräver det så kan tingsrätten utse meddomare med expertkunskap inom ett visst fackområde.¹⁸ Det kan röra sig om experter inom t ex. psykologi, medicin, byggverksamhet eller ekonomi.¹⁹

2.4 Domarsammansättningen lagmansrätt.

Lagregler om överklagande och domarsammansättning i lagmansrätt finns i straffprocesslagens kapitel 23 och 24.

I andra instans deltar 2 lagfarna domare och 5 meddomare. Den nuvarande sammansättningen kallas meddomsrett. Individuell rösträtt föreligger precis som i tingsrätt. För att den tilltalade ska fällas krävs att 5 av rättens domare röstar för bifall vad gäller skuldfrågan. Det krävs även att en av dessa 5 måste vara en lagfaren domare. Om dessa förutsättningar ej är uppfyllda kan den tilltalade ej fällas utan måste frikännas. Andra beslut i målet kräver enkel majoritet.²⁰

2.5 Avskaffandet av juryordningen i lagmansrätt

I andra instans deltog tidigare en jury av lekmän kallad lagrett som bestod av tio lekmän. Juryns uppgift var att först avgöra skuldfrågan i mål där straffskalan för den tilltalades misstänkta brottslighet översteg 6 år. Juryn

---

¹⁶ Lov om rattergangsmåten i straffesaker, 22 kap § 276.

¹⁷ Lov om rattergangsmåten i straffesaker, kap 18 § 248.

¹⁸ Lov om rattergangsmåten i straffesaker, 22 kap § 277.

¹⁹ www.domstol.no/straffesak/aktorene-i-retten/meddommer/fagkyndige-meddommere.

²⁰ www.domstol.no/staffesak/sakstyper/anke-i-straffesak.

deltog endast när överklagande gällde skuldfrågor. Juryordningen avskaffades av norska stortinget 2017 och slutade användas 1 januari 2018.²¹ 2011 publicerades en statlig utredning om juryns framtid, ”NOU 2011:13 Juryvalget - När sant skal skrives”. Den primära frågan som utreddes var om juryn borde fortleva i norska domstolsväsendet och i så fall hur vid ett jakande svar. Utredningen var oenig. Juristen Per J. Jordal ledde utredningen och tillsammans med flera andra ledamöter argumenterade han för att bevara systemet med jury. Ett stort antal ledamöter argumenterade för den ordningen som nu gäller dvs för meddomsrett istället för jury. Som skäl för att avskaffa jurysystemet hävdades att meddomsrett bättre befäste lekmannadomares ställning. Det hävdades även att meddomsrett i tingsrätt varit välfungerande och att avskaffande av juryn skapar en mer översiktlig processordning.²²

2.6 Val av meddomare i Norge.

Det är kommunstyrelsen som utser meddomare i Norge. Kommunstyrelsen är motsvarighet till kommunfullmäktige i Sverige. Valet av meddomare har således inblandning från politiskt håll precis som i Sverige. I en domsaga ska det finnas en lista med män och en med kvinnor. Varje enskild domstol ska besluta om hur många personer det behövs på listorna. Det ska finnas tillräckligt många personer för att varje meddomare ska kunna delta i två huvudförhandlingar per kalenderår. Kommunernas antal personer på domsagens lista baseras på befolkningmängden. När domstolarna upprättat listor och fördelat antal personer från domsagens olika kommuner är det sedan kommunstyrelsen som väljer vilka personer som ska vara på listan. Om en person väljs så gäller uppdraget i fyra år. Som nämnts ovan är det kommunstyrelsen som väljer personer men det är ett annat utskott som ansvarar för att samordna valet och ange alternativ på vilka som kan väljas. En stor skillnad mot Sverige är att kommunen enligt lag ska uppmuntra allmänheten att ge förslag på presumtiva meddomare. Kommunen måste

---

²¹ www.domstol.no/om-domstolene/de-alminnelige-domstolene/domstolenes-uavhengighet/juryordningen

²² NOU 2011:13 s. 11 – 12.

jobba för att minoritetsgrupper och personer från olika ålderskategorier väljs in. Denna strävan finns i båda länderna. En annan skillnad gentemot Sverige är att allmänheten utöver att ge förslag, även kan komma med invändningar mot förslagen inom en lagreglerad tidsgräns. Det är inte i detalj reglerat hur kommunen ska hitta kandidater utöver ovan nämnda regler. I en övervägande majoritet av kommuner läggs ansvaret på politiska partier vilket gör likheten med ordningen i Sverige stor.²³

2.7 Lämplighetskrav

Regleringen av lämplighetskraven finns i domstolsloven. För att kunna bli vald till meddomare måste man vara över 21 år och under 70 år. En person som väljs till meddomare måste vara ostraffad och besitta adekvata kunskaper i norska språket. Några grupper av personer är undantagna från att kunna väljas till meddomare, t.ex. poliser, polisstudenter, kriminalvårdare, anställda inom åklagarmyndigheten samt advokater. Det är kommunen som ansvarar för att de personer som väljs uppfyller kraven.²⁴

3. Sverige

3.1 Historisk bakgrund

Sveriges nämndemannasystem har en lång historia som går 800 år bakåt i tiden. Precis som i Norge har utvecklingen mot dagens system präglats av ett flertal stora förändringar och nämndemannens roll har skiftat. Under en period på 800 år har nämndemannen gått från att vara ett bevismedel till att bli en permanent meddomare i det svenska domstolsväsendet.²⁵

I det förkristna Sverige hade tinget en avgörande roll för rättskipningen. Om tvister mellan olika familjer inte gick att lösa fick man ta tvisten till tinget för att avgöra saken. Alla myndiga män kallades till tinget för att diskutera och avgöra tvisterna. Precis som i Norge och Danmark hade tinget en religiös

---

²³ SOU 2013:49 s. 230 – 231.

²⁴ Domstolsloven 70–73 §.

²⁵ SOU 2013:49 s.102.

karaktär med inslag från den förkristna nordiska religionen. Ofta avgjordes en tvist genom *envig* d.v.s. olika former av tvekamp. Om *envig* inte tillämpades var det upp till "svarande" att uppbringa bevisning för sin sak. Under en lång tidsperiod var det ordalier som användes som bevisning för den svarandes oskuld. Ordalier innefattade olika former av fysiska prov och man trodde utfallet gav gudarnas syn på huruvida den svarande var oskyldig eller inte. Med tiden övergick man till att använda vittnesmål och eder som bevisföring istället för ordalier.²⁶

Den nutida svenska nämnden har sitt ursprung från landskapslagarnas tid d.v.s. från 1200-talet. Under denna tidsperiod som präglades av centralisering och kungamaktens allt större maktanspråk började rättssystemet i Sverige förändras. Häradshövdingen fick under denna period en permanent domsrätt. Det var häradshövdingens uppgift att agera ordförande och att "döma". Häradshövdingen dömde dock inte i den moderna betydelsen. Uppgiften var istället att som ovan nämnt agera ordförande och att läsa upp relevant lagstiftning. Sakfrågan i en konkret tvist prövades genom andra medel än häradshövdingens personliga bedömning. Det fanns vid tiden ett flertal metoder för att avgöra skuldfrågan i en konkret sakfråga eller tvist. Ofta fastställdes metod i lagen och måltypen var ofta avgörande för vilka metoder man använde för att avgöra skuldfrågan och bedöma sakfrågor. Man skiljde vid tiden mellan vittnesmål, dulsmål och nämndsmål. Vid vittnesmål försäkrade vittnen visst sakförhållande. I ett dulsmål gick ett flertal s.k. *edgärdsmän* i god för den svarande. Slutligen förekom det allt oftare *nämndsmål* där 12 utvalda lekmän avgjorde saken. Det är i den sistnämnda rättegångsformen man finner embryot till dagens svenska nämndemannasystem.²⁷ Som beskrivits ovan har nämndens uppgifter dock skiftat och sett markant olika ut genom historien. Initialt användes nämnden primärt som ett bevismedel. När andra bevismedel inte var adekvata för att utröna sanningen utsågs 12 nämndemän för att avgöra saken. Med tiden

---

²⁶ Diesen (1996) s. 107.

²⁷ *ibid.* s. 108 – 109.

ersatte detta ordalierna och edsgärden. Nämnden var antingen godkänd av parterna eller utsedd till hälften av respektive part. Med sin kännedom om parterna, bygden och sakfrågan skulle nämndemännen undersöka och fastställa fakta i målet. Sedan skulle domaren ensam eller domaren och nämnden tillsammans ge utslag efter gällande rätt.²⁸Nämnden omnämns i *Västgötalagen* från 1220 och användes i vissa typer av brottmål. Från 1250-talet och framåt användes nämnd allmänt som bevismedel och dess ledamöter valdes ut för varje enskilt mål. I städernas domstol, rådhusrätten, var det vid 1250-talet rådet, borgmästare samt fogden som utgjorde rättens sammansättning. 1347 tillkom Magnus Erikssons allmänna landslag. Gamla bevisformer som tidigare funnits utöver nämnd behölls i lagtexten. När mål inte kunde avgöras genom tydlig bevisning eller erkännande så kallades nämnden in. I praktiken fick alltså nämnden större genomslag än vad lagen gav sken av. När Kristoffers Landslag ersatte den tidigare landslagen så hade nämnden blivit den mest frekvent använda processformen och det lagstadgades att en permanent nämnd med nämndemän skulle medverka i häradsrätt.²⁹

Med tiden utvecklades nämndemännens uppgifter mot att mer likna domarens. Nämnden hade sin storhetstid perioden mellan 1549 och 1650. Under denna tid hade adeln företräde till poster som häradshövding. Istället för att själva utöva rollen tillsatte man s.k. lagläsare som vikarierade som ordförande. Därav ökade nämndens inflytande under perioden. Nämndemännen kunde under 1600-talet avgöra rättsliga frågor och meddela dom i målet. Häradshövdingarna överlät ofta dömandet till nämnden och lät lagläsaren agera ordförande. Nämndens domsmakt blev formellt erkänd i 1614 års domstolsordinantia.³⁰

Nämndens inflytande började avta när utsedda häradshövdingar regelmässigt hade juridisk utbildning i bagaget och i allt högre grad inte överlät posten till

---

²⁸ Diesen (1996) s. 109 – 111.

²⁹ *ibid.* s. 120.

³⁰ *ibid.* s. 112.

vikarier. Nämndens storhetstid var definitivt över när 1734 års lag trädde i kraft. Den individuella rösträtten försvann och det krävdes full enighet bland nämndemännen för att kunna fatta annat beslut än det häradshövdingen röstat för. Efter att 1734 års lag införts var sammansättningen i häradsrätt en häradshövding och 12 nämndemän. I lagmanrätten var det en lagman och 12 nämndemän.³¹

1948 infördes ny rättegångsbalk och antalet nämndemän minskades från 12 till 9. Nämndemän började nu även medverka i grövre brottmål som avgjordes i rådhusrätt och 1959 utökades deras deltagande där till att i normalfallet vara tre stycken.

1971 reformerades den svenska domstolsorganisationen för att bli mer enhetlig. Häradsrätter och rådhusrätter blev nu istället tingsrätter. I brottmål bestämdes att det skulle vara 5 nämndemän. 1983 minskades antalet till 3 nämndemän. Först 1977 började nämndemän delta i brottmål i hovrätten. 1983 fick nämndemännen individuell rösträtt istället för kollektiv.³²

3.2 Nutida system

Som framgår av avsnitt 3.1 har nämndemannasystemet i Sverige lång tradition. Syftet bakom nämndemäns deltagande är att ge befolkningen insyn i rättsväsendet. Lekmannadomare har en stark ställning i dagens svenska rättsväsende och deltar i såväl första som andra instans när det gäller brottmål. Nämndemännen dömer tillsammans med de lagfarna domarna. En röst gäller för såväl nämndemän som lagfarna domare och även nämndemän måste avlägga domareden.³³ Nedan redogörs domarsammansättningen i tingsrätt och hovrätt, tryckfrihetsjuryn samt hur rekryteringen av nämndemän och jurymedlemmar regleras i Sverige.

---

³¹ SOU 2013:49 s.102.

³² Diesen (1996) s. 121-122.

³³ <http://www.blinamndeman.se/Om-uppdraget/Roll-och-uppgift/>

3.3 Domarsammansättningen i tingsrätt

Vid huvudförhandling om brottmål i tingsrätt är huvudregeln att rätten består av en lagfaren domare och tre nämndemän. Vid eventuellt förhinder är tingsrätten domför utan en av nämndemännen. Om målet som huvudförhandlingen berör enbart är ett bötesbrott eller om straffskalan ej inbegriper hårdare straff än 6 månader fängelse så kan domstolen avgöra målet utan nämndemäns medverkan. Vid särskilda skäl kan rätten förstärkas med en lagfaren domare och en nämndeman (1 kap 3 b § RB).

Rösträtten är som redan nämnts i avsnitt 3.1 individuell sedan 1983. Frågan om individuell rösträtt skulle bevaras eller ersättas med en kollektiv diskuterades i SOU 2013:47. Bedömningen blev att det inte finns adekvata skäl för att avskaffa den individuella rösträtten till förmån för en kollektiv. Utredningen konstaterade följande:

”Enligt vår uppfattning använder nämndemännen sin rösträtt på ett ansvarsfullt sätt och den individuella rösträtten bör behållas. Med den betonas uppdragets betydelse och det ansvar som följer med att vara ledamot av rätten. En individuell rösträtt medför att samtliga domare måste engagera sig i målet, vilket i sin tur bidrar till att de frågor som prövas blir väl belysta och att rättens avgöranden blir väl övervägda. Sammanfattningsvis har utredningen kommit fram till att den individuella rösträtten ska behållas.”³⁴

3.4 Domarsammansättningen i hovrätt

Nämndemän deltar i dömandet även när brottmål når andra instans. Hovrätten är domför med tre lagfarna domare och två nämndemän (2 kap 4 § RB). I hovrätten är således de lagfarna domarna i majoritet i motsats mot vad som gäller i tingsrätten.

Förslag på ändring av domarsammansättningen i hovrätt framfördes i straffprocessutredningen (SOU 2013:17).

---

³⁴ SOU 2013:47 s. 125.

Utredningens förslag var att nämndemän inte längre ska delta när brottmål avgörs i hovrätten. Som skäl bakom förslaget lyftes det fram att hovrätten idag har en överprövande funktion och att kontrollen av tingsrättens domar kräver komplexa juridiska bedömningar. Vidare framfördes ett antal ekonomiska argument samt att nämndemännens deltagande kräver ökad administration. Utredningen hävdade att en reformering av processen och rättens sammansättning i hovrätt bör ske för att upprätthålla kvalitet och tidseffektivitet.³⁵

3.5 Val av nämndemän i Sverige

Kommunfullmäktige och landstingsfullmäktige delar i Sverige på uppgiften att utse nämndemän. Nämndemän som ska delta i tingsrätt väljs av kommunfullmäktige och de som ska verka i hovrätt väljs av landstingsfullmäktige. Reglering av valet finns dels i rättegångsbalken (1942:740) fjärde kapitel och i 19–20 §§ (1971:289) lagen om de allmänna förvaltningsdomstolarna. Alla svenska medborgare är valbara med några få undantag. Personer som är yrkesverksamma som poliser, domare, åklagare, advokater m.fl. får inte väljas till nämndemän. En person som väljs till nämndeman får inte heller vara försatt i konkurs, vara underårige eller under förvaltare (RB 4:6).

Den som väljs till nämndeman av kommunfullmäktige måste vara folkbokförd i tingsrättens kommun. På samma vis måste den som väljs till nämndeman i hovrätt måste vara folkbokförd inom hovrättens upptagningsområde.

Uppdraget som nämndeman gäller i fyra år (RB 4:8). RB 4:7 st 4 anger att valet ska göras så att nämndemännen representerar skilda grupper i samhället. Valet ska således ske så att fördelningen med hänsyn till kön, etnicitet, ålder och yrkesgrupp blir jämn. Regeln i RB 4:7 st 4 tillkom 1988. Statistik från 2020 visar att könsfördelningen bland nämndemännen nuförtiden är väldigt

---

³⁵ SOU 2013:49 s. 108 – 109.

jämn, 51 % av nämndemännen är kvinnor och 49 % män ³⁶. Dessa siffror kan jämföras med statistik från 1992 då 58 % av nämndemännen var män. 1980 var den manliga överrepresentationen ännu högre och 64 procent av alla nämndemän var då män. ³⁷

Att nämndemän utses av politiska partier är enligt många kritiker ett av nämndemannasystemet stora problem. Det leder bland annat till risk för politisering och förtryck av politiska minoriteter. Dessa problem diskuteras i i avsnitt 5.1.

3.6 Jury i Sverige

Som nämnts i avsnitt 2.6 infördes under 1800-talet jury i Norge. I Sverige förekom debatt om att införa ett jurysystem i brottmål men det kom aldrig något konkret lagförslag. 1815 trädde TF i kraft och sedan dess har en jury deltagit i dömandet i tryckfrihetsmål.³⁸ 12 kap 12 § TF stadgar att en jury på 9 lekmän ska delta i tryckfrihetsmål.

Juryns medlemmar väljs av landstingsfullmäktige och precis som med nämndemän är tjänstgöringsperioden fyra år för den som väljs. I alla län ska landstingsfullmäktige välja 24 jurymän. TF 12 kap 5 § anger att valda personer ska ha uppvisat ”omdömesgillhet, självständighet och rättrådighet”. Det finns även regler i TF som anger att urvalet ska ske från skilda befolkningsgrupper och att en tredjedel ska vara eller ha bakgrund som nämndeman. De 24 personer som väljs hamnar på en jurymannalista och från denna väljs 9 personer när ett yttrandefrihetsmål ska avgöras i tingsrätten.³⁹

---

³⁶ <http://www.blinamndeman.se/Bli-namndeman/Om-kampanjen/Pressrum/Statistik/>

³⁷ Diesen (1996) s. 140.

³⁸ SOU 2013:49 s. 103.

³⁹ Axberger (2014) s. 182-183.

3.7 EKMR art 6.1 och Holm mot Sverige

Den svenska tryckfrihetsjuryn eller nämndemannasystemet strider inte i sig mot EKMR men i målet *Holm mot Sverige* fälldes Sverige för att i det enskilda fallet inte ha levt upp till kraven som uppställs i EKMR art 6.1.⁴⁰

EKMR artikel 6 .1 stadgar:

*”Rätt till en rättvis rättegång 1. Var och en skall, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till en rättvis och offentlig rättegång inom skälig tid och **inför en oavhängig och opartisk domstol som upprättats enligt lag**. Domen skall avkunnas offentligt, men pressen och allmänheten får utestängas från rättegången eller en del därav av hänsyn till den allmänna moralen, den allmänna ordningen eller den nationella säkerheten i ett demokratiskt samhälle, eller då minderårigas intressen eller skyddet för parternas privatliv så kräver eller, i den mån domstolen finner det strängt nödvändigt, under särskilda omständigheter när offentlighet skulle skada rättvisans intresse.”*

Europadomstolen ansåg att Sverige genom juryns sammansättning inte gav Holm en rättvis rättegång eftersom den objektivt inte ansågs opartisk och oavhängig. Målet handlade om en förtalstvist mellan Holm och Socialdemokraterna. Flera av juryns medlemmar var medlemmar i det socialdemokratiska partiet och detta gjorde att Europadomstolen inte ansåg juryn vara opartisk. Eftersom flera av juryns medlemmar var aktiva Socialdemokrater fälldes Sverige.⁴¹

Det kan starkt ifrågasättas om ett system där lekmannadomare utses av politiska partier eller politiska församlingar är i linje med EKMR art 6.1. Den politiska inblandningen i rekryteringen gör att man kan ifrågasätta opartiskheten. I en tid när ideologiska motsättningar och polarisering ökar är det nuvarande rekryteringsförfarandet i särskilt Sverige problematiskt. Opertiskheten och därmed i förlängningen rättssäkerheten riskerar att

---

⁴¹ Cameron (2014) s. 108–109.

urholkas. Varken det svenska eller norska systemet strider i sig mot EKMR. Riskerna att det framledes utvecklas till att frekvent bryta mot art 6.1 är ett av de starkaste argumenten mot att behålla nuvarande nämndemannasystem i såväl Sverige som Norge.

4. Komparation

Trots de historiska och nutida skillnaderna mellan nämndemannasystemen i Sverige och Norge finns det föga förvånande många likheter. Sedan Norge avskaffade juryn i brottmål finns det färre stora skillnader än tidigare. Det finns dock skillnader som är värda att uppmärksamma. En av de största skillnaderna finner man i sammansättningen av lagfarna domare och nämndemän i andra instans. I Norge krävs visserligen som nämnts i avsnitt 2.5 en lagfaren domares bifall för fällande dom i andra instans men nämndemännen är fortfarande i majoritet. I Sverige är som bekant de lagfarna domarna i majoritet i hovrätten. Lekmannadomares inflytande är alltså aningen starkare i Norge trots att man inte längre har kvar juryn. Om sammansättningen av lekmannadomare och lagfarna domare är bättre i Sverige eller Norge är en normativ fråga.

Vilken ordning som är att föredra beror på vilket perspektiv man ser på frågan utifrån. Jag anser att när det gäller rättens sammansättning i andra instans är den svenska ordningen att föredra. Rekryteringen av lekmannadomare är likartad men det norska systemet är aningen mer flexibelt än det svenska. Att allmänheten kan lämna förslag på vilka som ska väljas är positivt och gör att det inte enbart är politiska partier som kan nominera vilka nämndemän som kan väljas. Allmänheten kan också invända mot föreslagna nämndemän inom en tidsfrist i Norge. Att allmänheten kan nominera och invända mot presumtiva nämndemän är mycket positivt. Syftet med lekmannadomare är att ge medborgarna inflytande och insyn i rättsväsendet. Att medborgare och inte enbart partier kan påverka vilka som väljs eller inte väljs är positivt. På den fronten anser jag ordningen i Norge är att föredra. Dessvärre är dock de politiska partiernas påverkan på valet av nämndemän mycket stort även i Norge. Cirka hälften av alla meddomare har utsetts av politiska partier som

nämnts i avsnitt 2.6. Det är dock bättre än i Sverige där kommunfullmäktige och de politiska partierna har full kontroll över vilka som väljs.

En annan skillnad vad gäller rekryteringen är att det i Norge är lagstadgat att könsfördelningen ska vara helt jämn. I Sverige finns det regler om att eftersträva balans på den fronten men ingen lagregel framtvingar en total jämvikt vad gäller könsfördelningen på valda nämndemän. Tidigare var män kraftigt överrepresenterade men idag är det väldigt jämnt vilket är positivt. Som nämnts i avsnitt 3.5 är könsfördelningen i Sverige numera 51% kvinnor och 49 % män. När det gäller könsfördelningen bland lekmannadomare är således Sverige och Norge på samma nivå.

5. Analys

5.1 Argument mot lekmannadomare i brottmål

Det finns ett flertal argument till varför lekmannadomare inte bör delta i brottmålsprocessen i samma form som idag. Nedan redogörs några av dessa argument och därefter argument till stöd för att bevara status que vad gäller nämndemäns deltagande i brottmålsprocessen. Därefter följer en avslutande diskussion om nämndemannasystemet bör bevaras, reformeras eller avskaffas.

5.2 Bristen på juridisk utbildning och äventyrat förtroende för rättsväsendet.

Ett av argumenten mot nämndemäns deltagande i brottmål är bristen på juridisk utbildning. Det kan med rätta hävdas att nämndemännens bristande utbildning utgör ett stort problem. En nämndeman har i regel ingen juridisk utbildning ö.h.t. Många delar av bevisrätten har med tiden blivit alltmer komplex vilket många gånger gör att det krävs en yrkesperson med sakkunskaper för att göra en adekvat bedömning. Bevisrätten har större inslag av andra vetenskapliga discipliner än förr och det är svårare för en lekman att adekvat tillämpa dessa metoder.⁴² Om kunskapsluckan mellan nämndemän

---

⁴² Diesen (1996) s. 33–34.

och jurister ökar ännu mer kan det få negativa effekter. Samtidigt kan mot detta hävdas att den breddade livserfarenheten nämndemännen tillför rätten är en stor tillgång vid exempelvis bedömningen av ett vittnes trovärdighet.

Bristen på utbildning riskerar att på sikt leda till en felaktig rättstillämpning och äventyrad rättssäkerhet. Bristen på utbildning är inte enbart ett problem kopplat till sakkunskaper och bevisvärdering. Det kan även rubba *opartiskheten*. En utbildad jurist är skolad att se på det aktuella spørsmålet utan emotionella eller politiskt färgade glasögon d.v.s. objektivt. Med en professionell och juristutbildad domarkår minskar risken att farhågorna om äventyrad rättssäkerhet blir verklighet. Felaktiga domar är inget utbrett problem men det har många gånger förekommit uppmärksammade oegentligheter från nämndemäns håll. Det rör sig måhända inte om särskilt många fall. Konsekvenserna blir dock stora eftersom det minskar allmänhetens tillit och förtroende för rättsväsendet i stort. Detta är ett annat argument mot nämndemäns deltagande i brottmål d.v.s. att genom uppmärksammade snedsteg så äventyrar nämndemän genom sitt deltagande *allmänhetens förtroende för rättsväsendet*.

En dom från Solna Tingsrätt 2018 blev uppmärksammas p.g.a. att en av nämndemännen bakom domen ansåg att familjetillhörighet var av stor betydelse för målsägandes trovärdighet och skuldfrågan i målet. Detta uttrycktes rakt ut i domskälen. Domen väckte stor uppmärksamhet och förstärkte den negativa syn på nämndemän som är utbredd i samhället. Nedan citeras från domen:

”Det normala i ”dessa kretsar” är vidare att en kvinna berättar för släkten att hon blir misshandlad om hon blir det så att saken kan lösas inom familjen. Det faktum att X inte sagt till hans släktingar att han slog henne, utan i stället anmälde det till polisen, minskar hennes trovärdighet ytterligare.

*Y familj verkar vara en bra familj, tillskillnad från hennes, vilket också har betydelse för bedömningen av skuldfrågan.”*⁴³

---

⁴³ Solna Tingsrätt, Målnummer: B 3551–15, Dom 2018-02-19, s. 5.

5.3 Politisering

Christian Diesen lyfte i *Lekmän som domare* 1996 upp ett annat argument mot att politiskt tillsatta nämndemän ska medverka i domstol. Det är risken för politisering. Diesen skrev följande:

”Om domstolarna ska vara självständiga, fristående från den politiska makten, representera förutsägbarhet och garantera likhet inför lagen, innebär partipolitiska, proportionella val till nämnden en inneboende fara, en risk för förtryck av politiska minoriteter. Om lekmännen i domstolen är ämnade att representera den allmänna rättsuppfattningen borde de också väljas efter ”folkrepresentativa”, inte politiska kriterier. ”⁴⁴

Argumentet är relevant och kanske än viktigare nu än 1996. Samtiden präglas av ökande ideologisk polarisering i hela västvärlden och Sverige är inget undantag. Att hålla politiska partier oavsett färg borta från all form av inflytande på rättsväsendet är viktigt även om det enbart gäller frågan att utse nämndemän. Montesquieu framhöll i sitt kända verk *”Om lagarnas anda”* att det är av yttersta vikt att den lagstiftande, verkställande och dömande makten är skilda från varandra.⁴⁵ Att de politiska partierna tillåts utse nämndemän riskerar att hota snarare än stärka upprätthållandet av en strikt maktdelning i samhället. Det är med detta tankesätt inte nämndemäns deltagande i sig som är problematiskt utan hur de väljs.

Samtidigt kan man visserligen argumentera för att nämndemännens demokratiska kontroll och insyn är bra ur ett maktdelningsperspektiv. Dock är just det faktum att de väljs av partier som är problematiskt p.g.a. risken för politisering. Det kan argumenteras för en framtida ordning där nämndemän fortfarande deltar i brottmål, men att metod för tillsättning reformeras.

---

⁴⁴ Diesen (1996) s. 46.

⁴⁵ Modéer (2010) s.122.

5.4 Argument för lekmannadomare i brottmål

Det finns ett antal argument för att bevara lekmannadomare i brottmålsprocessen. Nedan redogörs några av dessa.

5.5 Rättsväsendets legitimitet

”Allmänheten hyser större intresse för och tillit till rättskipningen om den handhaves av domstolar, i vilka dess egna representanter hava säte, än om domstolarna är rena juristdomstolar”.

- Ernst A. Kallenberg ⁴⁶

Ett viktigt argument för att ha kvar lekmannadomare är att om lekmän deltar i dömandet så kan det stärka rättsväsendets legitimitet bland befolkningen. Om bredare folklager får intrycket att de ”döms av sina likar” stärker det förtroendet för rättsväsendet. Om lekmän ur allmänheten deltar så minskar risken att allmänheten ser rättsväsendet som en byråkratisk och repressiv del av den statliga maktapparaten. Deltar lekmän blir det tydligare att rättsväsendet inte bara är ett statligt maktmedel utan också en fredlig metod som organiskt växt fram för att lösa civila tvister och för att motverka överträdelser av gemensamt upprättade samhällseliga normer. I ett rättssystem där lekmän, folkets representanter, deltar så framträder bilden av rättsväsendet som ett kollektivt ansvar där staten och folket *tillsammans* skipar rätt. Diesen skriver i *Lekmän som domare*: *”Att folket tillåts ha säte respektive låter sig representeras i domstolarna, bör, enligt denna tankegång uppfattas som ett tecken på ömsesidigt förtroende. Genom lekmannarepresentation kan domstolsväsendet undgå att bli ett anonymt förvaltningsmaskineri, som den enskilde känner sig maktlös emot.”* ⁴⁷

Det ömsesidiga förtroendet Diesen beskriver kan stärka legitimiteten och är eftersträvansvärt. Det förutsätter dock att befolkningen inte uppfattar

---

⁴⁶ Kallenberg (1917) s.154.

⁴⁷ Diesen (1996) s. 27.

nämndemännen som för lojala mot staten eller politiska partier och att de som väljs sköter sina uppdrag adekvat.

Argumentet att lekmän stärker rättens legitimitet är ett tveeggat svärd. Om alltför många lekmän missköter sitt uppdrag eller låter sina politiska tankar påverka dömandet riskerar allmänhetens förtroende att istället rubbas totalt. Inte bara för nämndemännen utan för rättsväsendet i sin helhet. Det finns därav som ovan nämnt skäl att argumentera för att framledes behålla nämndemän för att stärka legitimiteten. Av samma skäl bör dock politiska partierna fräntas rätten att utse nämndemännen. Partiernas inflytande på val av nämndemän kan leda till minskat förtroende bland stora befolkningsgrupper vilket är skadligt för samhället.

5.6 Demokratisk kontroll och insyn

Utöver att stärka rättens legitimitet så kan det även argumenteras för att den insyn och kontroll nämndemäns deltagande medför är viktig ur en demokratisk synvinkel. Detta argument bygger på tanken att det krävs folklig kontroll över den dömande makten för att inte rättsväsendet ska utnyttjas av politiska krafter.

Det här argumentet har en historisk kontext och bygger på tankarna som utvecklades av Montesquieu. Efter parlamentarismens framväxt i Europa har lekmäns inslag i rättslivet såsom meddomare och jurymedlemmar av många påståtts vara en vital och grundläggande del av demokratin och rättsstaten.⁴⁸ Detta argument kan användas för att motivera lekmäns deltagande men det kan inte rättfärdiga att politiska partier utser nämndemän såsom idag sker i Sverige. Det finns ett värde av att lekmän medverkar i rätten till värn för folkstyrets upprätthållande och kontroll av den dömande makten. Argumentet kan dessvärre inte användas för att legitimera *hur* nämndemän väljs i dagens Sverige.

---

⁴⁸ Diesen (1996). 27–29.

5.7 Skydd mot teknokrati och pedagogiska motiv

Ett annat argument för att behålla lekmän i domstolsväsendet är att det utgör en skyddsbarriär mot en alltför teknokratisk rättstillämpning. Innebörden av detta argument är att ett "ämbetsmannavälde" kan leda till att domstolarnas rättstillämpning går så långt från den allmänna rättsuppfattningen att folkets tillit till rättsväsendet minskar. Med lekmän som representerar medborgarna minskar risken att domstolarnas verksamhet blir för "fackmannamässig" och svårbegriplig för lekmän. När lekmän är med och avgör domen måste parterna anpassa sina framställningar i rätten så att en lekman förstår och blir övertygad. Det gör juridiken mer lättillgänglig och förståelig för såväl målsägande, tilltalad och allmänhet.⁴⁹

Utöver skydd mot teknokrati innebär således nämndemäns medverkan att processen blir mer *pedagogisk* vilket är positivt. Det finns ett värde i att domstolars beslut inte framstår som något "abstrakt påfund". Juristen Ernst A. Kallenberg framhöll redan 1917 att domar inte bör ge sken av att vara:

"resultat av en för folkets främmande juridisk konst, utan såsom uttryck för folkets egna rättsmedvetande".⁵⁰

5.8 Ekonomiska motiv

Ersättning för förlorad förvärvsinkomst eller arvodering till nämndemän innebär en mycket stor kostnad för samhället. Samtidigt finns det monetära skäl att bevara nämndemän i domstolsväsendet. Det förutsätter dock att man inte anser det adekvat med enbart en domare. Att ersätta tre nämndemän med tre jurister skulle givetvis öka kostnaden markant. Uträkningar har gjorts där det har konstaterats att om man ersätter tre nämndemän med endast en jurist så sparar inte samhället ekonomiska resurser.⁵¹

---

⁴⁹ Diesen (1996) s.49.

⁵⁰ Kallenberg (1917) s.153.

⁵¹ Diesen (1996) s. 36–37.

Som nämnts ovan krävs det att man övergår till en domare om det enda syftet med att ta bort nämndemän är att spara på det allmännas medel. Det kan i viss mån leda till ökad effektivitet då domaren inte behöver lägga tid på att förklara gällande rätt för medverkande nämndemän. Effektiviteten som kan vinnas med att enbart ha en domare måste dock vägas mot det som förloras genom att domen inte grundas på en diskussion och överläggning. Det kan bland annat leda till att rätten förlorar den breddade livserfarenheten lekmän kan tillföra, att risken för teknokrati ökar kraftigt och att den medborgliga insynen försvinner.

Det är svårt att minska resursanvändningen genom att ta bort nämndemännen. Även om samhället i teorin skulle spara pengar på att ersätta dagens sammansättning i tingsrätt och istället låta rätten bestå av två juristdomare, krävs dock ändå först en noggrann övervägning. Eventuella ekonomiska och effektivitetsmässiga fördelar måste vägas mot hur processen påverkas av bristen på överläggning, medborglig insyn och risken för teknokrati.

6. Slutsatser och avslutande analys

Bör nämndemansystemet fortleva? Förlegad relik eller en nödvändig del av en demokratisk rättsstat? Bör det bevaras, reformeras eller avskaffas? Frågorna är många när man reflekterar över det nuvarande nämndemannasystemet.

Om nämndemannasystemet bör fortleva är en normativ fråga utan givet svar. Undertecknad anser att det finns ett värde av att bevara lekmän i domstolsväsendet men att en reformering av lekmännens roll och hur de väljs bör övervägas. Det finns ett stort värde att lekmän även framledes har en övervakande och kontrollerande funktion. Det bevarar den medborgerliga insynen vilket är eftersträvansvärt. Frågan om hur nämndemännen ska delta i framtidens rättsväsende bör utredas men framförallt tillsättningen. Jag tror varken bevara det nuvarande nämndemannasystemet eller helt avskaffa det är önskvärt. Snarare bör nämndemännens funktion och metod för tillsättning förändras. Det är svårt att sja om exakt vilka reformer som krävs för att skapa ett bättre nämndemannasystem men att en förändring behövs är tydligt.

” There is nothing permanent than change ”

- Heraclitus of Ephesus

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

SOU 2013:49 - *Nämndemannauppdraget – breddad rekrytering och kvalificerad medverkan*

SOU 2013: 17 – *Brottmålsprocessen*

NOU 2011:13 – *Når sant skall skrives*

Litteratur

Sandgren, Claes (2015) *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, Nordstedts Juridik AB, Stockholm, Sverige

Diesen, Christian (1996) *Lekmän som domare*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, Sverige

Bloch, K., Helle, K., Kiil, A. och Sandvik, G. (1981) – *Utvalde emne frå norsk rettshistorie*, Universitetsforlaget, Oslo, Norge

Cameron, Iain (2014) *An introduction to the European Convention to the EUROPEAN CONVENTION on HUMAN RIGHTS – 7TH edition*, Iustus Förlag AB, Uppsala, Sverige

Axberger, Hans-Gunnar (2014) *Yttrandefrihetsgrundlagarna*, Norstedts Juridik AB, Uppsala, Sverige

Kallenberg, Ernst (1917) *Svensk civilprocessrätt*, Gleerups förlag, Lund, Sverige

Modéer, Kjell Å (2010) *Historiska rättskällor i konflikt – en introduktion i rättshistoria*, Santérus Förlag AB, Stockholm. Sverige

Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (2013) *Juridisk metodlära*, Studentlitteratur AB, Lund, Sverige

Elektroniska källor

”Fagskyndige meddommere”, Norges domstoler

www.domstol.no/straffesak/aktorene-i-retten/meddommer/fagkyndige-meddommere (2021-04-15)

”Anke i straffesak”, Norges domstoler

www.domstol.no/straffesak/sakstyper/anke-i-straffesak/ (2021-04-15)

”Juryordningen”, Norges domstoler

www.domstol.no/om-domstolene/de-alminnelige-domstolene/domstolenes-uavhengighet/juryordningen (2021-04-17)

”Statisk”, Bli nämndeman (webbsida administrerad av Domstolsverket).

<http://www.blinamndeman.se/Bli-namndeman/Om-kampanjen/Pressrum/Statistik/> (2021-04-21)

”Roll och uppgift”, Bli nämndeman (webbsida administrerad av domstolsverket). <http://www.blinamndeman.se/Om-uppdraget/Roll-och-uppgift/> (2021-04-23)

Rättsfallsförteckning

Holm v. Sweden, no. 14191/88, ECHR 1993.

Solna Tingsrätt, Målnummer: B 3551–15, Dom 2018-02-19.

